

הנאות למעשיו, לכן אנו מוצאים לשם אבותינו שעפ"י הרוב יהיו מעשי אבות סימן לבנים שהולכים בעקבות אבותיהם עכ"ל, ודברי פי חכם חן. ודייק בכל דבריו כי נפלאים הם עד מאד.

☆ ☆

☆

לסיכום חלק זה של שאלותיך אציין, שאין אנו מוסמכים להכריע בשאלה קשה זאת אם "שמא גרים" או לאו, שנחלקו בה ר' יוסי ורשב"ג, אלא שסתמא דתלמודא גם במסכת ברכות וגם במס' יומא שהעתקנו לעיל, מורה שרבותינו אכן חששו ל"שמא גרים". ואם בהלכה היינו עוסקים יתכן שהיתה נפסקת הלכה על יסוד זה, אך כיון שבדברי מחשבה עסקינן, שאין בה מקום לפסיקה, הרי שבמדה ואפשר לחוש לכל הנ"ל מה טוב הדבר (כונתי להשיבך על שאלתך הששית), ואם לאו יתכן שלא כדאי ליצור מחלוקת במשפחה, ואם יש אמנם לחץ, אפשר לקרוא את הבן על שם "הסבא שלא הצטיין במדות וביראת שמים", וביחוד אחרי שכבר הורונו חכמי האמת לעשות תיקון לנשמת הנפטר לפני שיקראו לתינוק על שמו, והעיקר "תמים תהיה עם ה' אלקיך".

נג

פדיון שבויים תמורת שחרור מחבלים*

(בעיא הטעונה חידוש הלכתי)

קראתי בענין רב את מאמרו של כב' הגר"ש גורן שליטא על "פדיון שבויים תמורת שחרור מחבלים לפי ההלכה", ב"הצפה" מיום י"א סיון תשמ"ה. והנני להעיר הערה יסודית אחת בלבד:

(*) אין כונתנו במאמר זה לקבוע בעצם השאלה, אם שחרור אלף מחבלים מסוכנים תמורת שבוינו היה מוצדק או לא, כי ההלכה אינה עוסקת בכך כמובן מאליו. מטרת מאמרו היא אך להוכיח, שהחלטת הממשלה לעשות כן לא היתה מנוגדת להלכה, וכי ב"מקרה" דגן, אפשר היה "לחדש" הלכה ולהתיר.

כבי הגר"ש גורן שליט"א בתה פסק הלכה ברור ומחזור, שאסור היה לפדות את היילינו השבויים תמורת 1150 מחבלים, על יסוד המשנה המפורסמת (גיטין מ"ה). אין פודין את השבויים יתר על כדי רמיון מפני תיקון העולם. והסתפקה שם הגמרא, אם זה כדי שלא לדחוק את הצבוי להוציא הצאה גדולה ביותר, או כדי שלא ימסרו עבדים נפשם לשבות יותר יהודים שפודין אותם ביותר. בענין זאת לא נפשטה שם, ולמסקנא הביא דברי כמה מגדולי הפוסקים, שכתבו שהטעם הוא כדי שלא ימסרו נפשם לשבות יהודים רבים. וכך פסק הרמב"ם (בהלכות מתנות עניים פ"ח הי"ב) אין פודין את השבויים ביתר על רמיון מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רדפים אחריהם לשבותם עכ"ל. והוכיח כן מגירסת הירושלמי שהעתיק הרשב"א, אף שאינה בנוסחאות שבידינו.

כמובן היטיב הגר"ש גורן להוכיח שרעת רוב הפוסקים היא (בניגוד לשיטת החוס' שאפילו נשקפת סכנת נפשות לשבוי אין לפדות ביתר מכדי דמיו. וגם זה הוכיח מכמה פוסקים, ובראשם רבינו הרמב"ם, שאחרי שהפליג במצות פדיון שבויים, ואחד מנימוקיו הוא, "שהשבוי היה הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות", סיים את דבריו שהעיתקנו לעיל שאין פודין את השבויים יתר מכדי דמיהם, והיא הוכחה גדולה ומכרעת. והטעם בכל זה משום שאם נחוש לסכנת נפשו של שבוי זה נכניס בסכנה רבים אחרים, שהשבאים ירדפו אחריהם לשבותם כדי לגבות תמורתם מחירים גבוהים.

עד הוכיח (ומאהבת הקיצור לא נצטט) שאין ציבור חייבים ליכנס אפילו לספק פיקוח-נפש, מפני פיקוח-נפש של יחיד. ואיסור זה הוא פשוט ביותר אם מטרת השבאים היה לקחת בשבי רק יהודים, שאסור לפדות אותם יתר מכדי דמיון, והדברים ארוכים.

★ ★

★

כאמור, פסק הלכה הנ"ל הבעי על הסוגיא בניטין הנ"ל, ופסיקתם של גדולי ראשונים ואחרונים, הוא ברור ונכון. ואעפ"כ נראה לענין אחרי המחיר שאין מכל הנ"ל ראייה מכרעת לנדרון דידן. שכן בכל הנ"ל מדובר בקבוצות של ליסטים שודדים שכל מטרתם היא לסחוט כספים רבים ככל האפשר תמורת פדיון השבויים, או מכירתם לעבדים. ולכן פשוט וברור שכל כניעה לסחטנותם תגדיל תיאבונם ותרבה רדיפתם לשבות דוקא יהודים, המרבים במחיר הפדיון.

ואילו אנו נתונים במצב מלחמה קשה וממושך עם כלל העם הפלשתיני, שמתוכו יצאו קבוצות הלוחמות באכזריות בעם היהודי בארצו, והרקע הוא מדיני-לאומי, שכל זמן שלא ימצא לו פתרון, מלחמה זו תוסיף להחריף. קבוצות טרור אלה עושות ככל אשר לאל ידן לפגוע קשות בעם היהודי בכל מדת אפשרותיהם. ואין ספק שלו יכלו למסור נפשם לחפוס שבויים יהודים היו עושים זאת מדי יום ביומו כדי לשחרר את שבוייהם ואסיריהם שבידי ישראל, ואולי אף כדי להשיג הישגים מדיניים נוספים.

ודבר זה לא עולה בידם בחסדי ה' עלינו. כמה נסיונות עשו לאחרונה לתפוס חיילים ואזרחים יהודים ולא הצליחו, דוקא משום מצב המלחמה המתמיד שאנו נתונים בו, ודריכותו של צה"ל לשמור על דרכי היבשה והים ולהגן בכך על אזרחי ישראל.

לענין זו נקודה חשובה מאד בדיונו על פדיון שבוינו החיילים.

★ ★

★

אך נקדים שיש בעיות קשות שנוצרות בחיינו, שאין להן פתרון ברור וחותך בהלכה. וכי היכן יש בכל המור"מ ההלכתי בסוגיא הנ"ל, מצב כמו זה שאנו נתונים בו כיום, ולכן, אנו זקוקים בשעה זאת לחידוש הלכתי, ברוח מקורות ההלכה הקדומים וכתבאם להם, היינו הכרעה הלכתית חדשה.

זה היה כחם של רבותינו, שנכל מקרה חדש שבא לידם, לא

רלא אז נתקיימה בעם ישראל קללת התורה, והתמכרתם שם לאויבכם לעבדים ולשפחות ואין קונה (דברים כ"ח ס"ח). כחז הצנאי של עם ישראל נשבר אז לומרי בירושלים. ובני ציון היקרים המסולאים בפז נפלו בהמוניהם בידי שוכדים הרומאים, ולא היה קיים אז שום מצב "דליגרכו ולייתו". ולכן חידש ר' יהושע חידוש הללתי שאין לו שום מקור קדום, מטבחרו וסמכותו, שלעת כואת לא הל דין אין פורין השבויים יותר על כרי דמיתן.

★ ★

זה היה כחם של חכמי ישראל הקדמונים לחדש הלכות עפ"י האורועים שהוזמנו בדרך החיים הלאומיים, ולא להסתפק במקורות ההלכה הירדעיים והמפורסמים. ולא חכמי התלמוד בלבד, אלא גם גרולי הראשונים ואפילו גרולי האחרונים עשו כן וחדשו כסבתם וחקמתם חודשי הלכה.

והוגמא לכך היא תשובת הרדב"ז (בהדשות סימן מ' הובאה בפתיח-תשובה סימן רנ"ב ס"ק ה'א), שטרה למצוא טעמי דיתר למה "שנהגו לפרות שבויים יתר על כרי המיהם הנמכרים בשוק, משום דקיי"ל דטעמא הוא וילמא ליגרבו ולייתו וימטרו עצמם לשבות מהם, והרי אנו רואים בומן הזה שהשבואים אין יוצאים לכתחלה כשכיל לשבות שבויים מישראל אלא כל מי שישמצא. הלכך אפילו כשפורין אותם יותר מכרי דמיהם כוין שאין פורין אותם יותר ממה שנפרו שאר עכ"וים מותר והנה להם לישראל וכו'. ובעצמו מרגיש הרדב"ז שיש לבעל הדין לומר שעל אף כל התנאים הללו אומר התנא אין פורין את השבויים יותר מכרי דמיתן, מ"מ יש לדחות דדילמא לא איירי התנא בשבויים דאית כל הני דאמתי, וכיון שהדבר ספק הוא הנה להם לישראל להחזיק במדת הרחמים וכו'.

וכברא זאת של הרדב"ז היא חידוש הלכתי שאין לו שום מקור, וכפי שהוא עצמו מנגמם בחידושו, ואעפ"כ סיים הנה להם לישראל להחזיק במדת הרחמים. ומכאן שיש מצבים מיוחדים ומשתנים,

והסתפק באותן הלכות שהיו מסורות בידם עד אז, אלא טרחו לחדש הלכות חדשות. והוגמא בורה לך הם דברי התוס' בסוגיא הג"ל. על אותה סברא המובאת שם בגמרא. כי הריכ רלא ליגרבו ולייתו. כלומר שלא יהיו האויבים מוסרים נפשם לשבותם, הקשו התוס' (ריה רלא) ור' יהושע בן חנניה דפרקיה להדוא תינתק ממון הרבה (הספיר ידע תועט במאמר שם באורך), תירצו בתירוצם הראשון, לפי שהיה מופלג בחכמה.

וכאן חידש ר' יהושע בן חנניה חידוש הלכתי גדול שלא יצאנהו בשום מקור אחר לפניו. שכאשר השבוי מופלג בחכמה לא חל עליו דין שאין פורין את השבויים יתר על כרי דמיהם. והרא"ש (שם סימן מ"ד) הביא דבריהם להלכה: דר' יהושע פדה התינתק השבוי ברמים מרובים לפי שראוה חריף ומפולפל, ואפשר שיהא אדם גדול וכל-שכן מי שהוא כבר אדם גדול עכ"ל. וכלשתן זו פסק בנו הסור (וייד סימן רנ"ב) וגם פרן בשו"ע (שם ס"ד). וזה כאמור חידוש גדול שאין לו שום מקור קדום, וחידושו ר' יהושע בן חנניה בגדול סמכותו וחקמתו.

ועפ"ז נבין מדוע הרמב"ם לא הביא פרט זה להלכה, שתיח שהוא גדול בתורה מותר לפדותו גם ביותר מכרי דמיו, או משום שלא קבל את תירוצ התוס' הרא"ש, או משום שלא קבל את עצם חידושו של ר' יהושע, שאין לו שום מקור אחר.

★ ★

עוד דוגמא נפלאה לחידוש הלכתי, בחירוצם השני של התוס' על מעשהו של ר' יהושע שפדה שבוי יותר מכרי דמיו: אי נמי בשעת חרבן הבית לא שייך רלא ליגרבו ע"כ. וזו באמת תמוהה היא, וכי הויבן מצא ר' יהושע סיומכוין לסברא זו לפרש שאין הדין "שאיין פורין את השבויים יותר על כרי דמיתן" חל בשעת חרבן הבית ומה נשתתה. אלא שסברא גדולה בדבר, שכן כל עיקר הטעם הוא שלא יפסדו נפשם האויבים לשבות יותר ויותר שבויים, ובתקופת החרבן

עיסקא וזאת לא הבינו דבר פשוט זה, אלא כפי שהוכרח בין היתר עיי שר הבטחון, נגד עיני הממשלה שהחליטוה, עמדה נקדה חשובה נוספת, והיא המורל של חיילי צה"ל. כאשר חייל יודע שאם יפול בשבי, מדינת-ישראל כולה ניצבת מאחוריו לשחררו, ימסור נפשו בשעת קרב ללא פחד ומורא, אך אם יופעל הרצון שאין פודין שבויים יותר על כדי דמיון, גם במקרה זה, כאשר חיילים נשלחים בשלוחות האומה למלחמה, או מן הסתם יאמר כל חייל בלבו מוטב לסגת ולא ליפול בשבי. ומי הוא זה אשר ימודד עתה מה הנוק הבטחוני הגדול יותר, חיוק כחם של המחבלים עיי שחרור חבריהם, או חיוק המורל של חיילי צה"ל במלחמות עתידות אם תקראנה ח"ו.

ואף זה חידוש הלכתי הוא. שמה מקרה כזה או דומה לו נידון בכל אותן הלכות שנכתבו סביב המשנה שאין פודין את השבויים יותר על כדי דמיון. בטוחני שאם היתה שאלה מעין זו עומדת בפני חכמי ישראל הקדמונים, היו מתצאים לה פתרון, תוך מאמץ לחידוש הלכתי ברוח מקורות ההלכה הקדומים.

לכן, אין נראה לעניד שממשלת ישראל פעלה בניגוד להלכה. ויתכן אף ששיקול דעתה היתה דוקא תואמת חידוש הלכתי שחכמי התורה היו מחשישים במקרה זה.

ועכ"פ, לאחר מעשה ודאי שאין להרהר ואין לערער אחרי החלטת ממשלת ישראל על החלטתה. אף כי יש מקום לדון ולקבוע דרכי פעולה בעתיד לכל מקרה ח"ו, ותפלתנו לה. שישפות שלום לנו, ונזכה במהרה לשיבת שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחלה.

שאין לבנות מסק הלכה על סמך המקורות בלבד, ויש צורך ברוח לחפש פתרונות ברוח המקורות ובנאמנות מוחלטת להם ולחייש היחודיים הלכתיים.

★ ★

★

ובגין דין כבר כתבנו ברוח דברי התוס' בתירוצם השני, שכתבו שבשעת חרבן הבית לא שייך דלא ליגרבו, שגם במלחמה שאנו נתנים בה לא שייך דלא ליגרבו, והמציאות מוכיחה יום יום שאין הם יכילים לתפוס שבויים מישראל. ושבויים אלה שנפלו לידם היו במצב מלחמה בלבד, בתנאים שאינם ברורים עדיין די צרכם, ועכ"פ טעם דלא ליגרבו לא שייך, ולכן לא שייך גם דין שאין פודין את השבויים יותר על כדי דמיון. ועכ"פ אין ללמוד איסור מהמשנה הנ"ל.

★ ★

★

מעין שכל דבריו לא נעזו לפסוק הלכה, אלא כמשא-זמתן של הלכה, כי לחדושי הלכות הנ"ל דרושה סמכות הלכתית גדולה ביותר, כעין סנהדרין או לפחות מוסד בעל סמכות ממלכתית לפסוק בכל בעיא שתתעורר בחייט המדיניים הצבאיים והלאומיים. אילו זכינו לכך, צריך היה להתאמץ ולחדש חידושי הלכה ברוח הדברים הנ"ל. אלא ששוב נחזור להדגיש, שמאותה סוגיא אין שום הכרעה ברוחה לאסור את עיסקת חילופי השבויים, כי יד הרוחה נטויה ככל הנ"ל.

★ ★

★

ואם בסכרא עסקינן הנה כותב הגר"ש גורן במאמרו הנ"ל כמה פעמים, שעיסקא וזאת הגבירה והגדילה את כחם המספרי ואיכותי של המרצחים עיי שחרור מספר כה גדול של מחבלים מאומנים וכי'. וזו סכרא נבונה היא, אלא שנשאל נא, וכי אותם שעסקו בביצוע